

ERIKA RUMMEL

Viljandi C. R. Jakobsoni gümnaasiumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja

Riigieksamite eesmärkidest (vt http://www.ekk.edu.ee/vvfiles/1/eesti_keeles_riigieksamite_eristuskiri.pdf) lähitudes kontrollib lugemisülesanne, kuidas eksaminand „suudab lugeda, mõista, analüüsida, tõlgendada ja luua tekste“. Katseeksamil oodati 50–100-sõnalist vastust (2012. a riigieksamil „vähemalt 100-sõnalisi terviklikke vastuseid“). Parandasin mõlemal aastal publitsistkateksti lugemisülesandeid. 2010. a oli tekstiks Lennart Meri „Keeletus sünnitab seadusetust“ ja tänavu Katrin Saksa „Väärtuste ja huvide vahel“.

Kokku umbes 200 parandatud töö põhjal saan öelda, et lugeda õpilased oskavad, valdavalt mõistetakse teksti pea- ja üksikasju hästi. Hindamisastet „loetu mõistmises on tõsiseid puudusi“

KÜLLI SEMJONOV

Tallinna prantsuse lütseumi eesti keele ja kirjanduse õpetaja

Seni nõuti gümnaasiumilõpetajalt (õppekava järgi) oskust kirjutada nii pealkirjast, probleemist kui ka alustekstist lähtuvat kirjandit. Kasutada tuli kirjanduslikke allikaid (tekste ilukirjandusest kuni ajakirjanduse- ja teadustekstideni), selleks oli võimalik toetuda ainult mälule. Uus eksamivorm ei võimalda enam kolme aasta jooksul üht-kaht teemat ette valmistada või õpitud teksti eksamil probleemipüstitusega kohandada. Samas on lähtetekstid eksamil olemas ja kasutatavad.

2010/2011. õa lahendasin 30 õpilasega kahel korral tulevase riigieksamite katseülesandeid. Arvestades, et tegu oli 11. klassiga, valisin proosa- ja publitsistkateksti. Aega lahendamiseks oli viis tundi. Üldiselt tulid õpilased ülesannete ja lubatud ajaga hästi toime. Pärast katseülesannete lahendamist ja tööde kättemist küsisin õpilastelt, mida head nad uues eksamivormis näevad ja millised katused on neil tekkinud.

Küsimusele, mis uue eksamivormi puhul meeldib, vastasid õpilased järgmiselt: kaheosaline eksam leevendab eksamipinget ja kirjutamiskrampi, sest saab kohe tegetsemata hakata, st valida endale sobiva tekstikomplekti. Pinges ja ärevil inimesel on raske mõtteid koguda ja end selgelt ning loogiliselt väljendada. Teksti põhjal küsimustele vastates tutvub õpilane juba probleemiga, millest ta hiljem kirjutada võib, tal tekivad mõtted, ideed ja seega ei pea ta kirjandit kirjutamist alustama pealkirja lahtimõtestamisest, vaid on end juba kirjutamiseks häälestanud. Kirjandit kirjutamise ajal võib ta kasutada nii alusteksti, kaasteksti autori kohta kui ka probleemi ees pakutavat tsitaati mõnelt autoriteedilt. Õpilaste arvates on hea see, et uus vorm kontrollib teksti mõistmise ja refereerimise oskust, võimet end lühidalt ja konkreetselt väljendada ning alustekstis esitatud mõtteid enda omadega siduda.

Katseeksami lugemisülesannete vastustest

tuli kasutada harva. Sama ei saa aga alati öelda ülesandest (küsümusest) arusaamise kohta. Tundub, et tööjuhendit loetakse pealiskaudselt, olulist ei suudeta tabada, ja algabki ebaõnnestumiste ahel (ilmselt peaks õppeprotsessis pealiskaudse lugemise ohtusid rohkem esile tooma). Näiteks vastus ülesandele „Nimeta kolm allikat, millele autor tugineb noorte väärtushinnanguid analüüsides. Too igast allikast esile kaks sinu arvates olulisemat uuringu tulemust“ (vt eristuskiri lk14 jj):

„2008. a Bostonis ilmunud kogumik „Muutuvad väärtused ja uskumused 85 riigis“ sisaldab küsitlusi perioodist 1981 kuni 2004 ning annab päris huvitavaid andmeid. Näiteks see, kuidas vastati küsimusele „Kas rahale peaks pöörama vähem tähelepanu?“. Tekstis number 30 juures on lähemalt kirjutatud tulemustest nii Eestis kui ka meie põhjanaabritel. /- -/“

Kui oleks märgatud, et küsitakse noorte kohta, poleks ehk tsiteeritud moel vastatud; vastus põhineb küsimuse pealiskaudsel lugemisel ja on seega ebaõnnestunud (0 punkti).

Sageli esines ka poolikuid vastuseid: kolme allika asemel toodi välja kaks ning küsimuse teine pool jäeti vastu-

seta. Näiteks vastus küsimusele „Mille poolest erinevad Euroopa Liidule omased väärtused ja inimeste personaalsed väärtused?“. Käsitleti küll EL-i väärtusi, ent jäeti küsitult erinevustele üldse tähelepanu pööramata. Sama olukord on tuttav kirjandest, mille pealkiri eeldab kahe nähtuse/omaduse vms võrdlevat käsitlemist (nt „Valgus ja varjud inimhinges“, „Ajakirjandus – vabadus ja vastutus“). Ühest kirjutatakse, teine unustatakse – võrdlustest rääkimata.

Vastustest ilmnes ka loogikaprobleeme või lihtsalt sõnatähtsuste vähest tundmist. Päris mitu õpilast ei teinud vahet põhjuse ja allika vahel. Vastates küsimusele „Mis allikale tuginedes autor väidab: „Niisiis saame vaid üsna tinglikult rääkida ühiste väärtuste liidust?“ Nimeta kaks peamist põhjust, mis lubavad autoril nii väita“ toodi mitmel korral põhjuseks allikas (uuring), mille põhjal autor on väite sõnastanud. Alustekstis käsitletud põhjused (sisseränne, äärmusliikumiste kasv) olid märkamata jäänud. Alati pole selgelt näha, kas õpilasel on lugemis- või analüüsiraskused; teksti adekvaatsaks mõistmiseks on neist mõlemast vaja kindlasti üle saada.

Raskusi tekkis ka vastuste vormistamisel: siin avaldub tsiteerimis- ja refereerimisoskus/oskamatus selgemini kui kirjandis. Sageli jäeti tsitaat eraldamata, mõnikord ka oma tekstiga seostamata.

Torkas silma, et lugemisülesande küsimusele vastates kirjutati justkui kirjandit. Loetud teksti asemel lähtuti enese arusaamast: esitati oma seisukohti, järeldusi, tekstiväliseid näiteid. Seetõttu saadi konkreetse vastuse asemel laialivalgud pealiskaudne kirjutis ja küsimus jäigi vastamata. Mõnikord alustati küll alustekstikeskselt, kuid lõpuks domineeris ikka oma tekst.

Näiteks küsimuse „Kuidas võib teksti põhjal iseloomustada Y-pölvkonnale järgnevat MeWe-pölvkonda? Mis neid omavahel seob, mis eraldab?“ vastus: „Kui Y-pölvkonnale on ühtekuuluvus tähtis, siis MeWe-le on see veel tähtsam. Neile on tähtis omada palju sõpru ja inimesi enda ümber, kes neid respektieriskid. Palju asju, isegi vastumeelseid, tehakse vaid sellepärast, et saavutada teiste silmis tunnustust ja heakskiitu. Ürgsed instinktid hakkavad seetõttu tahaplaanile jääma. Lisaks sõpradele tahab ka MeWe-lane omada kõike kõige uuemat ja paremat, väga tähtsal kohal on seetõttu rikkus. Ilmselt hakkab kõige selle tõttu

perekonna tähtsus vähenema. Ei saa väita, et kõik inimesed 100% sellised on, kuid on näha, et suund on sarnaspoole igatahes võetud.“

Alustekstil põhineb vaid vastuse esimene lause. Võrreldes eelmise aasta katseeksamiiga on siiski märgata edasiminekut (siis kirjutati vastusesse lausa teemaväliselt infot, sageli teksti autori elukäigust, loomingust jms).

Sisu kõrval hinnati ka õigekirja (vigadeta vastusele lisati 2 punkti, 1–2 veaga vastusele 1 punkt; alates 3 veast punkte ei saanud). Korduvaid vigu arvestati ühe küsimuse piires, sama eksimus teises vastuses oli jälle viga. Loetud töodes see märgatavat mõju ei avaldanud, sest õigekirjavigu oli vähe, lisapunkti(de)ta jäi küll mõni vastus, aga mitte ükski töö tervikuna.

Katseeksami publitsistkateksti ülesannete vastused näitasid, et kõige rohkem probleeme tekitab ülesande teksti mõistmine ja vastuse ülesehitus, seega võime tabada ja edastada olulist. Lihvida tuleb ka refereerimis- ja tsiteerimisoskust. Lugemisülesanded mõeldavad, kuidas suudetakse leida, mõista, korraldada ning kasutada teavet. Nimetatud oskuste vajalikkuses pole põhjust kahelda.

Ettevalmistusest eksamiks – õpilasesõbralikult

Tsiteerides üht õpilast: „Tänapäeval kirjutavad ka ajakirjanikud artikleid allikatele toetudes, mitte ei istu tühja laua taha kuuks tummiks, lootes, et pähe tulevad head ideed. Seega oleks loogiline anda ka eksamil õpilasele alustekst, millele toetudes mõtteid koguda.“ Uus eksamivorm annab koolikirjandile uue hingamise, valdkondade hulka kasvab, kirjutamisituatsioon on loomulik, sest õpilane saab kirjutada probleemidest ja pealkirjastab ise teksti.

Õpilased kardavad, et teksti põhjal vastatavad küsimused ei ole just kerge teha ja nad võivad teksti valesti mõista või tõlgendada. Alusteksti põhjal kirjutades on nende arvates raske uusi ja põnevaid mõtteid sisse tuua, juhul kui kirjandit kirjutaja seisukohad ühtivad teksti autori omadega. Õpilased pelgavad enesekordust, kui küsimustele vastates on probleem juba põhjalikult lahti kirjutatud. Samuti kardavad nad, et oma mõtete puudumisel refereerivad nad alusteksti liiga palju ega suuda sellest lahti lasta.

Uus eksamivorm annab õpilasele kasutusse eksamivihiku tekstide ja ülesannetega, mis võivad toimida ideede generaatorina. Valitud variandi alusteksti tsiteerimine ja refereerimine ei ole kohustuslik, kuid aitab eksaminandi, kui tal mõtetest puudu tuleb. Kuskile ei kao aga võimalus meenutada ja oskuslikult kasutada aastate jooksul loetud mis tahes tekste. Eesti keele ja kirjanduse tundides peaks õpilane õppima tekste tähelepanelikult lugema ja loetut korrektses eestis keeles nii suuliselt kui ka kirjalikult analüüsima.

Oleme oma koolis juba aastaid lasknud õpilastel analüüsida esseistlikke artikleid. Nad peavad sõnastama põhiprobleemi, tooma välja autori põhiseisukohad ja lahenduse probleemile. Lisaks peavad nad kas artikli põhiprobleemile või mõnele kõrvalprobleemile toetudes kirjutama lühikese arutluse. See ülesanne on sundinud neid vähemalt kord kuus ajalehti sirvima, aktuaalsete teemadega kursis olema. Artikli analüüsimine on harjutanud neid alusteksti tsiteerima ja refereerima, autori mõtteid

enda omadega siduma või vastupidi: enda omadest lahus hoidma. Sel aastal lisisin ühe ülesande: õpilased peavad analüüsima artikli pealkirja sõnastust ja sobivust. See on vajalik, sest nüüd tuleb kirjand ise pealkirjastada ja see ei ole neile kerge ülesanne.

Lugemisülesannete lahendamisel tekitab kõige suuremat peavalu luuletus(t)e analüüs. See selgus, kui püüdsime klassis koos katseülesandeid lahendada. Näiteks kipuvad õpilased teksti keerulisemaks mõtlema, kui see tegelikult on. Kirjandustunnis luuletusi lugedes ja tõlgendades on huvilisi, kes meelsasti kaasa löövad, aga ka neid, kes arutelu passiivselt kõrvalt vaatavad-kuulavad. Nüüd kuuluvad luuletused eksamitekstide valikusse ja seda liiki tekste ei tohiks kergekäeliselt kõrvale heita. Võib-olla aitaks, kui panna õpilasi luulega aktiivsemalt tegelema. Näiteks võiks lasta õpilasel valida tänapäeva eesti luuletajalt ühe luuletuse, mis on talle jõukohane: ta peaks luuletuse kohta kaks-kolm ülesannet sõnastama, milleks tuleb tal aga sobiv tekst paljude seast leida ja eelnevalt enese jaoks lahti mõtestada. Ülesannete koostamine ei ole kerge, kuid sunnib mõtlema, mida teksti kohta küsida saab ja kas valitud luuletuses on probleeme, mille põhjal kirjandit kirjutada. Õpetaja peaks tegema õpilaste tööst valiku ja parimaid klassis analüüsima (kui töö autor on tugev õpilane, võib lasta tal arutelu juhtida). Loodan, et niisugune ülesanne aitab leevendada õpilaste ükskõiksust, hirmu või aukartust, mida nad lüürika ees tunnevad.

Tähelepanu tuleks pöörata lugemisülesannete vastuste sõnastamisele ja vormistamisele, nt kuidas vastust alustada, oma seisukohti tekstinäidetega toetada ja reanumbritega kinnitada.

Õppeaasta on pikk. Loodan, et eesti keele ja kirjanduse õpetajad leiavad võimaluse kursustel ja ajakirjanduses oma ideid ja kogemusi kolleegidega jagada, et hõlbustada üleminekut uuele eksamivormile. Kõige aluseks on tekstid, mis panevad lugema, sunnivad mõtlema ja õhutavad mõtteid vahetama.

Uus ja vana, poolt ja vastu

MARILIIS KÜTISAAR

Tartu ülikooli prantsuse filoloogia esimese kursuse üliõpilane

Senine eesti keele riigieksam on olnud kirjand – vähemalt 800-sõnaline artlev tekst. Tänavusest õppeaastast süsteem muutub: traditsioonilise kirjandit asemele tuleb teksti põhjal küsimustele vastamine ning 400-sõnaline lühikirjand.

Sellekevadise gümnaasiumilõpetajana oli mul võimalus sooritada mõlemad eksamid: traditsiooniline kirjand ja ka proovieksmina nn uus eksam.

Uuel eksamivormil on oma head ja vead. Lühikirjand annab traditsioonilise kirjandiga võrreldes kõikidele õpilastele parema võimaluse sooritada eksam rahuldavale hindele. Kõik meist pole kirjanikud või väga head kirjutajad ega suuda 800-sõnalist kirjandit ennast kordamata või uusi huvitavaid fakte toomata kirjutada. Lühem kirjand võimaldab öelda ära kõik kõige tähtsama, ilma seda sügavalt lahkamata.

Eksami tõeliseks uuenduseks on aga teksti põhjal küsimustele vastamine, mis annab hea ülevaate sellest, kuidas

abiturient teksti mõistab. Küsimuses on just tekstist arusaamine, sest vastuseks vajalik info peitub analüüsimiseks antud alustekstis (loomulikult peavad õpilasel olema elementaarteadmised meid ümbritseva maailma kohta – nende hulka teadmised eesti keelest kuuluvad). Lühikirjandit kirjutamiselgi tulevad alustekstid kasuks, sest seal mainitud fakte saab taibukam noor oma kirjandist ära kasutada. Uus eksam arvestab seega kõikide õpilaste huve.

Uuel eksamil on aga oma puudusedki. Nelisada sõna on siiski väga väiksemahuline tekst, mille tõttu peab õpilane hästi järele mõtlema, mida kirjutada. Sügavaks analüüsiks on tal vähem sõnu kasutada (tõsi, kui aega jätkub, võib kirjutada ka pikemalt, sest teksti pikkus pole piiratud). Loomulikult on teksti põhjal küsimustele vastamine vaheldus kuuetunnisele istumisele ja pidevale kirjutamisele ning annab abiturientidele võimaluse näidata oma eestikeelsest tekstist arusaamise võimet. Uue eksami puuduseks on aga ka väga vähe teemasid, mille seast valida. Teksti mõistmise valdkond ega ka lühikirjandit probleem ei pruugi kõigile sobida.

Üldiselt usun, et uus eesti keele riigieksam on väga praktiline ning annab ülevaate nii õpilase silmaringist kui ka eestikeelse teksti mõistmise ning faktide käsitlemise oskusest. Sellest hoolimata ei vahetaks mina traditsioonilist kirjandit uue süsteemi vastu. Oma eakaaslaste ning praeguste abiturientide arvamus kuulates võin aga öelda, et nemad on riigieksamisse tehtud muutusega väga rahul. Palju edu tulevastele abiturientidele ning jaksu eksamik!

Lehe koostaja ja toimetaja

JÜRI VALGE

HTM-i keeleosakonna nõunik
ju.volge@hm.ee

Koolituste tellimine ja info:

Tartu ülikooli eesti ja üldkeeleteaduse instituut – Triinu Laar (tel 5664 8520, triinu.laar@ut.ee);

Karin Soodla (tel 514 4062, karin.soodla@ut.ee).

<http://www.ut.ee/et/koolitus/korralduslik-info-ja-kontaktid/uudised/eesti-keel>

Tallinna ülikooli eesti keele ja kultuuri instituut – Kristiina Ranne (tel 640 9312, kristiina.ranne@tlu.ee).